

Julius Kuperjanovi kirjad koolivennale

Liivi Uuet

J. Kuperjanovi foto isikutunnistusest 1918. a.

Noore kangelasena langenud Julius Kuperjanov oli üks tuntumaid Vabadussõja sangareid. Arhiivides leidub dokumente tema kohta aga üsna tagasihoidlikult. Mingit isikufondi ei ole. Lisaks asutuste ja väeosa-de dokumentidele on olemas vaid kaks tagasihoidliku mahuga toimikut Vabadussõja Ajaloo Komisjoni fondis (ERA, f. 2124, n. 2, s. 540, 541). Neisse on kogutud erinevalt isikuiltsaadud ametlikud dokumendid ja isiklikud kirjad. Osa neist puudutab isa Daniel Kuperjanovi talumajapidamist Vana-Kuuste vallas. On säilinud J. Kuperjanovi dokumente 1918. aastast.

Eriti huvitavad on aga kaks komplekti kirju. 5 kirja on kirjutatud R. Gnadenteichile Tartu Õpetajate Seminaris õppimise ajal aastail 1911–1914. Neist noore idealisti kirjadest õhkub edasipüüdu ja vaimset kõrgele nullisust. Nii tehakse ühes 1914. a. kirjutatud kirjas maha Oskar Lutsu, kelle “töodes on palju labast, banaalset nalja, tema tööd mõjuvad minu peale nagu alasti avalik naisterahvas – kõditavalt, kuid tagasitõukavalt”. Kuper-

janov leiab, et keskkool ja seminar on vaid aabitsakoolid, millest õpetaja peab jõudma palju kaugemale.

Kahjuks aga pidi J. Kuperjanov piirduma vaid eneseharimisega. Asunud 1914. a. sügisel pärast seminari lõpetamist Kambja kihelkonnakooli õpetajaks, võeti ta juba järgmise aasta veebruaris sõjaväeteenistusse. Pärast kolmekuulist riviteenistust Novgorodis saadeti ta Petrogradi lipnikute kooli.

Sellest ja järgnevast ajast on säilinud kirjad isikule, keda ei õnnestunudki kindlaks teha. Kirjade ümbrikke pole ja kahjuks pole ka kõik Vabadussõja Ajaloo Komisjoni saabu-nud materjalide registrid säilinud. Ilmselt on tegemist tema koolivennaga seminarist, kes oli umbes sama vana ja töötas maal kooliõpetajana. Olulisem kui adressaat on siin muidugi kirjade kirjutaja, isamaalikult meelestatud noor mees, kes mõnekuulise teenistuse järel arvab, et “tööd teen, millest hästi jagu ei saa ja mille jaoks andi ei ole”, aga kellest juba vähem kui poole aasta pärast hakkab kujunema juht selle parimas tähenduses.

Petrogradis 1. juulil 1915 a.

Kallis kooliisa !

Ei mäletagi õieti, millal Sulle viimati kirjutasin, olen õige palju süüdi. Nüüd katsun Sulle veikest ülevaadet nende elupäevade kohta teha, mis siin pealinnas olen mööda saatnud. Nagu vahest tead, tulin 25. mail Novgorodist pealinna lipnikute kooli. Õpetus algas õige kähku peale pärale jõudmise, on seni ajani kestnud ja kestab ehk augusti kuu keskkohani, iga äripäev tunnimõõtja täpipealsusega 8 tundi, neist on 6 tundi väljas platsil (Театральная площадь) ees ehk 5 versta linnast kaugel linna või mõisa karjamaal, 2 tundi aga on suusõnalist õpetust klassis. See on meie harilik päevakava, kordub alati, nii et õige vastikuks hakkab minema. Tööd, s. o. õppimist on nii rohkesti, et aega ei ole ninagi pühkida. Novgorodi elu oli viimasel ajal väga vastumeelt, tuli ju kevade lehekuuga, kuid pidin alalõpmata kasarmus istuma, töö oli küll kerge, kuid olude tõttu ei olnud võimalik kuidagi rohkem vaba aega kasulikult tarvitada, elu muutus pea vangistuse sarnaseks, ilma tööta, ilma liikumise võimaluseta, kasuta ja asjata ruumi täitmiseks. Kui lipnikute kooli määrati, oli mul õige hea meel, teadsin küll, et kolm kuud, nüüd on neist poolteist alles, õige pea mööda lähevad ja siis sõttaminek möödapääsemata on, kuid see ei heidutanud mind sugugi, parem sõjas olla kui kasarmus ilma tööta ja kasuta hallitada. Praegu ja kogu väeteenistuse ajal sain selgesti tunda, kui tähtis asi ühendus kodumaaga on, on tõesti palju mõtet ja palju tuuma greeka mythosel, mille kangelasel nii kaua jõudu oli, kui ta kannad maapinna külge puutusid. Tõepoolest, kui kaua võib elu, kõige piiratum isiklise enesemääramise ju oma mina mõttes kõige viletsam vaimliste huvide rahustamises, äärmiselt spartalik kehaliste mõnude isegi toidu poolest, suurt tungi elamiseks anda. Kõige pealt juba mõne nädala jooksul valdab tüdimus iga inimese, kes elus kõrget otsib, moondata ta masinaks, võtab mõtlemise võime, ainult üksikud silmapilgud võid mõtelda, muidu peab ainult käsku täitma, kuid see on veel õnn, sest kui mõtlemiseks aega palju on, siis ei jõua kaugele – ainus mõte mis ikka ja alati kordub, on – viletsuses mõtteta ajaraiskamine on kogu see elu. Nüüd saan aru, mis sõber Palgi mulle äärmises meeleheitlikus toonis kirjutas; ta oli juba enesetapmise peale mõtelnud, oli ju tol ajal (rahu ajal) kord sõjaväes äärmiselt valju. Kuid Sa arvad ehk, et ma isamaaarmastusest, patriotismist midagi ei tea, nii paistab see mu kirjast. Minu arvates näeb asi nii välja, et suurte hulkade juhatajatel tõesti põhjust on kõlavaid sõnu rääkida, isegi kõike seda tunda, kuid see tunne puruneb ja jaguneb aeg ajalt ja kui ta madala pinnalisesse väehulka jõuab, on ta sootuks moonutatud nii et teda ära ei tunne. Kroonu elu on mu peale ka tuntavalt mõjunud. Olen palju iseteadvust omandanud, kuid kõigele heale, mis ma siit saanud, olen kodumaale tänu võlgu, kõik, mis ma teinud ja omandanud olen, on neil silmapilkudel saadud, kui ma ära tundsin, et mul kannad kodumaa mullast jõudu võtavad, et ma mitte lahtine üksik killuke ei ole, vaid osa Eesti kodust. Vabanda, et Sulle siin niisugust filosofiat ette laon, kuid mul on parem, kui ma kellegile oma tuska saan näidata, on kergem kanda.

Kirjuta, kulla veli, omast elust ka mõni sõna, mis Sa teed ja toimetad ja kuidas tulevikku vaatad? Kas tänava mudilastel võersil oled käinud, kuidas võimalust leiad põhja vett hariduse alalt vähendada? Pead vist kirjutama, kuidas Sa tegid, sest varsti kutsutakse ka Sind vist sõjaväkke. Annan Sulle nõu, kui Sind vahest sõjaväkke võetakse, kohe sinna väeosasse, kuhu määratakse, poliitilise ustavuse tunnistus kubernerilt tellida, ka koolitunnistus muretse kuidagi, vahest saad seminarist dublikati või on mõni notarialkopia, sellest aitab küll. Hea oleks, kui Sul ärakiri paaris eksemplaris oleks, üks hoia tingimata oma käes, kuni bataljoni ehk polku määratakse seal oma roodu komanderile ja ütle, et lipnikute kooli. Tahad astuda. Tahaks Sind küll ainult koolimehena näha, kuid pole parata, kui aeg nõuab.

Nüüd ehk aitab, olen koledasti väsinud, vabanda, et halvasti kirjutan, tinti ei ole käepärast, mõelda ei oska ka enam õieti, ainult tunnen, et kitsas on, et tööd teen, millest hästi jagu ei saa ja mille jaoks andi ei ole. Veikeste uudistena lisan veel juure, et hiljuti J. Kalde siit läbi Soome sanatooriumi sõitis tervist parandama (tiisikust arstima), tema adress on Pitkäjärvi sanattorio Terijoki Финляндия. Ka Jaakson ja Lutt on siin koolis. Loodetavasti lõpetame augustikuu keskkohal või selle ümber. Ole nii hea kirjuta pikalt ja laialt.

Tervitades Su Julius

P.S. Ettevaatuse pärast lisan adressi juure Действующая армия Г. Петроград Офицерская 23 Н-я школа прапорщиков. Kirjavahetus on margimaksust vaba, saadan kirju markidega, sest siis ei lähe nad sõjatsensori kätte ja jõuavad rutem pärale.

Julius

Sõjaväljal 21. dets.

Kallis vennas !

Anna andeks, et kaua Sulle ei kirjutanud. Suuri põhjusi ette tuua ei ole. Seni olin veel enam vähem sõjaoludega harjumata. Kõik näitas vähemate vahedega olevat, kujutasin suus ka surma võimalusi elavamalt ja rutem ette, kui see tõepoolest on. Esite oli niisugune kehv meeleolu, ei olnud millaski õiget hingelist tasakaalu, kõik näitas tühi töö ja vaimu närimine olevat. Tugevaid ergu vapustusi oli küllalt, kuid terves olevuses oli mingisugune tung selle järele, leidsin seda asartirikkas mängus. Kõigele sellele ebajärjestusele andis hää pinna täieline tööta olek, mis "nooremate ohvitseride" ainus amet on, sest sügise algul lõppes siin suurem sõjategevus, oli ainult üks suurem lahing, muidu läks kõik täiesti positsjoni sõja järjes: meie istume rahulikult oma kaevikutes, vaenlane oma kaevikutes aina ja alati ilma suurema tegevuseta. Ainuke töö, mis töö nime võib kanda, oli kogu sellel ajal luuramine. Käisime järge mööda veikeste meeste salgukestega, tihti õige vaenlase lähidal, traataedade juures. Oli midagi tõmbavat, meelitavat selles hädaohus, mis neil käikudel oli, sest tihti tuli soos ja kraavides tundide kaupa lamada, kuni vaenlane tuleandmise tasasemaks tegi ehk täiesti rahule jäi. Ka sellel alal töötasin asardiga. 20. nov. saadik olen maakuulajate komando ülem; see aeg on mu pääle kõigiti tervendavalt mõjunud. Kõige parem külg on sellel asjal see, et tööd rohkesti on. Harimatast tihti kirjaoskamatast soldatist iseseisev maakuulaja teha, kes oskaks kompassi ja kaarti õieti tarvitada, oskaks väärtuslisi ja tähtsaid teateid koguda, see pole nii väga kerge. Õpetan meestele kõike seda. Olen siis enam kooliõpetaja kui sõjamees, kuid minu koolis on õige karune kord. Vahel käin ka luuramas, kuid harvemini kui ennem, sest meie töö algab alles siis, kui täieline väljasõda algab, kus vaenlast tuleb üles otsida. Praegu saadetakse meid ainult tähtsamatel juhtumistel välja. See tööriikka aja jooksul on minus ka vaimlised huvid jälle ärkanud: tellisin rohkesti Eesti ja Soome kirjandust, nii et on mõnusat ajaviidet ega pruugi enam kaarte mängida. Ka näen praegu oma elul teatava otstarbe olevat, see on isegi suur asi. Hiljuti määrati uus komando ülem staabi-kapten, kuid see on ainult nime poolest, töö ja vastutus on minul, seegi on tänuväärne asi. Täna käis meil Keiser Majesteet võersil. Ma tuln vastuvõtmise kohale hiljem, kui paraad lõppenud oli. Majesteet maitstes soldatite pudru ja suppi, heitis ohvitseridega nalja ja ajas juttu, ei olnud midagi

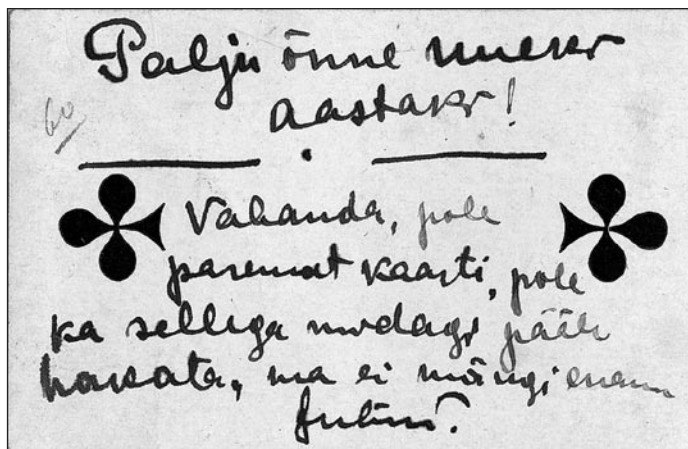
sici, kõik lihtne, kodune. Lõpuks soovis meile tervit ja jõudu võitlemiseks, kuni viimane vaenlase sõjamees üle raja pole aetud. Jäi väga häa mulje järele. Kirjuta, vennas, kuidas elad ja kuidas tunned ennast. Kurtsid elu mõttetuse või igavuse ja paha meeleolu üle, ka siin ei pääse sellest, kuid siin on ta kahjulikum kui säääl, mõjub otse nii, et ootad na oh-oh hakkad olema. Ootame tegevust!

Tuhat tervit Julius

Sõjaväljal 1. veebruaril 1916. a.

Kulla sõber !

Sain Su kirja, mis 16.I kirjutatud, kätte, vabanda, et vastusega viivitasin. Ajapuudust just ei olnud, kuid kirjaga hakkama ei saanud; osalt mõjus selleks ka see asjaolu kaasa, et Su kirjas palju materjali oli, mis aega seedimiseks nõudis. Tahad ju niisugust sammu astuda, mida võib olla, kaua tagant järele peab ka hetsema, või jällegi kui armast unenägu meele võib tuletada. On põhjusemõtteline, kapitaalne küsimus, ei julge Sulle kindlat nõu anda, ütlen ainult mis mina teeks, kui ma Sinu asemel oleks. On praegu kuri aeg, võid kergesti mundri selga saada, tuled siia. Kerge on ütelda – tuled, kuid tulla on palju raskem – tundsin seda ise väga hästi, enam kui ehk kõrvalt näha oli. Ometi ei jäänud mul kodumaale muud maha kui vanemad ja vennad ning õde; vana piibel ütleb: “nätse mees jätab oma isa ja ema maha ja hoiab oma naise poole!”, järjekult on naist koju maha jätta palju raskem, kui vanemaid (kui oletame, et piiblit elutargad mehed on kirjutanud), seda näitab ka elu. Meie kodumaal on need küsimused palju teravamad – oletame kas või seda, mis meie kuidagi uskuda ei julge ega taha, et kodumaa sõjategevuse piirkonda ulatab /midagi ei ole meie päikese all võimatu/, siis on meie kodude seisukord veel palju kehvem, iseäranis säääl, kus perekonnapääd kodus ei ole. Kui kord kõik see kära ja müra mööda on, siis tuleme kodumaale, otsime “omad” üles ja hakkame pulmi pidama, mitte ainult Sina vaid ka mina. Pulmade ajaks viskame muidugi kõik ordenid välja /praegu luban mina küll ainult kahte näidata – Anna 4 ja Stanislav 3/, oleme täies parade vormis. Enne teed muidugi Sina pulmad ja kutsud mind, pärast teen mina ja kutsun teid. Praegu elan tasa-pisikeselt, kuid nädala pärast läheb meie polk tulejoonele, siis tuleb üle õõ ehk vahel ka iga õõse tulejoonel maakuulamistel käia, ära vaevab kahe nädala pikune rabelemine nii, et nädalaga vaev on välja puhata. Suvised maakuulamised on minule vähem kardetavad kui praegused, on enam ruumi liikumiseks. Praegu on vahel õige kardetav, kuid usun kindlasti, et sakslane mind maha võtta ei jõua. Mehed on mul õige vahvad, saan teistega õige hästi läbi, sellepärast tuleb ette, et mehed igale poole mind ei lase, kuhu minna tahan, kardavad, et teise ülema saavad. Muidu elan väga mõnusalt, vahel mängin preferansi, on õige huvitav mäng ja õige vähe kihvtine, mineva nädalane kaotus oli kokku 4 rubla 56 k. Meie polgus on ka kolm Eesti ohvitseri päale minu, kuid ei tea miks, minul nendega kuigi palju ühist ei ole. Vaated lähevad meil liiga lahku: ma ei või kannatada, kui inimene oma vahvust häbeneb, kui tal kõrgemad huvid, suuremad kui leiva kannikas ja tähtsamad kui igapäevane inimese elukene, puuduvad. Teine lugu on Eesti soldatitega, nendega on mul palju enam ühist, käivad mul tihti võersil, joomme lämmit vett, pureme leiba, vahel võtame jupi vorsti ka vahele ja ajame mõnusat maakeele juttu. Praegu on mul soldatitest kolm hääd tuttavat, üks Tartumaalt Elva lähidalt, teine Virumaalt Jakobist (käisin säääl setut tegemas 1913 suvel, on temaga ühiseid tuttavaid) kolmas on kooliõpetaja poeg Järvamaal, väga mõistlikud poisid kõik, paistavad oma intelligentlase välimuse poolest venelaste hulgast kaugele silma. Tahan paari suguvelle omale komandosse võtta, on suvel julgem, ei tule neil lahingutes olla.

Kirjuta ikka vahel kui aega on, ega teda küll vist Sinu sugusel mehel kuigi palju ei ole, noh, siis siiski, kui müra ja kära ei ole ja naesevõtmise mõtted pääle tulevad, ole käbe veli ja pajata mulle ka. Tänan Sind südamest hää uueaasta õnnesoovi eest, ta hakkas päris südamesse. Kirjuta, kui kaugel Sinu mundriga asjad on?

Hyvästi! Käbe veli! Et me veel kokku saame, see on niisama tõsi, nagu $2 \times 2 = 4$.

Sinu Julius

Sõjaväljal 12. novembril 1916. a.

Kallis sõber!

Sain kuulda, et Sinu elus otsustav pööre on sündinud ja ruttan Sulle südamest kõige paremat õnne soovima.

Andku taevataat, et teie elu oleks vastastikuse arusaamise, vastastikuse mõistmise mahe akkord luige lauluni! Kirjutan Sulle seda siit, kus kodu eest väljas olen ja ainult kodu mõtte najal elan. Kodu on mulle töötatud maa, kuhu hing igatseb enam, kui palverändajal püha paika, olgu ta seda igaihele! Loodan, et ma veel kord omale töötatud maale pääsen, loodan siis ka Sind näha saada.

Rõõmsa jälleenagemiseni!

Tuhat korda tervitades ja kõigeparemat õnne soovides
Julius

Liivi Uuet

(1947)

Lõpetanud Tartu ülikooli eesti filoloogია erialal 1973. Riigiarhiivi teatmetalituse juhataja.